JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH
GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
GTTAD

Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 16, Ocak/January 2026, ss. 49-60.

Geliş Tarihi–Received Date: 07.10.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 09.12.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

ÖZBEK HAN DÖNEMİNDE ALTIN ORDA DEVLETİ'NİN LİTVANYA İLE MÜNASEBETLERİ*

https://doi.org/10.53718/gttad.1799046

MERVE SÜRÜCÜ**

ÖZ

Altın Orda Devleti'nin Doğu Avrupa siyaseti üzerine yapılan araştırmalar çoğunlukla XIII. yüzyılın ikinci yarısında Emir Nogay'ın bölgedeki etkisi ve hâkimiyet alanına odaklanmıştır. Buna karşılık Özbek Han döneminin bölgesel güç dengelerini nasıl yeniden şekillendirdiği yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Oysa 1313–1341 arasındaki Özbek Han iktidarı yalnızca Altın Orda'nın iç istikrarının değil aynı zamanda Kuzeydoğu Avrupa'daki siyasi rekabetin de belirleyici niteliğini taşıyan bir dönemdir. Nogay'ın ölümünün ardından Doğu Avrupa'da zayıflayan Moğol nüfuzunu yeniden tesis etmeye çalışan Özbek Han dış politikada dikkatli ve dengeleyici bir strateji izlemiştir. Bu süreçte Doğu Avrupa'daki yerel güçlerden biri olan Litvanya Büyük Knezliği büyüme gösteren önemli bir güç haline gelmiştir. Özellikle Gedimin döneminden itibaren (1316–1341) Litvanya askeri ve ekonomik kapasitesini artırmış, bölgesel siyasette etkili bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Pagan kimliği nedeniyle Avrupa'nın Hristiyan siyasetinden dışlanan Litvanya kendi bağımsız siyasi ve ticari otoritesini oluşturmayı hedeflemiş ve bu yönelimi Altın Orda'nın bölge politikasının tam karşısında konumlanmıştır. Litvanya'nın genişleme alanı Altın Orda hâkimiyetindeki Rus topraklarını da kapsamıştır. Bu çerçevede Kuzey Rus knezlikleriyle ittifak ilişkileri kurulmuş ve Güney Rusya'da Galiçya-Volın Knezliği üzerinde nüfuz tesis edilmeye çalışılmıştır. Gedimin'in izlediği yayılmacı politika Litvanya'ya Tver ve Smolensk gibi önemli Rus knezlikleri nezdinde müttefik kazandırmıştır. Ancak bu gelişme Özbek Han'ın Rusya'da sürdürdüğü denge politikasını olumsuz etkilemiştir. Özbek Han döneminde denge özellikle Moskova ve Tver Knezlikleri arasında kurulmuştur. Litvanya'nın Tver ile evlilik ittifakı yoluyla ilişkilerini güçlendirmesi Özbek Han'ın Tver'e yönelik şüphelerini artırmıştır. Bu bağlamda Tver knezleri Dimitry ve Aleksandr'ın Özbek Han tarafından idam edilmeleri Litvanya-Tver ittifakının Tver açısından ağır sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu gelişme Tver'in bölgesel konumunu zayıflatmış ve Han'ın desteğini arkasına almış olan Moskova Knezliği'nin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Litvanya'nın Güney Rus topraklarındaki hâkimiyet arayışları da zaman zaman Altın Orda ile doğrudan karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Ancak Gedimin yönetimindeki Litvanya, Özbek Han'ın ölümüne kadar bölgede tam anlamıyla serbest bir hareket alanı elde edememiştir.

Anahtar Kelimeler: Altın Orda, Litvanya, Özbek Han, Gedimin, Galiçya-Volın, Tver.

THE GOLDEN HORDE'S RELATIONS WITH LITHUANIA UNDER ÖZBEK KHAN

ABSTRACT

Studies on the Golden Horde's policy in Eastern Europe have largely focused on Emir Nogai's influence and sphere of authority in the second half of the thirteenth century. In contrast, the extent to which the reign of Özbek Khan reshaped regional power dynamics has not been sufficiently clarified. Yet the period between 1313 and 1341 represents a phase that defined not only the internal stability of the Golden Horde but also the political competition in Northeastern Europe. Following Nogai's death, Özbek Khan sought to restore the weakened Mongol influence in Eastern Europe and pursued a cautious and balancing foreign policy. During this process, the Grand Duchy of Lithuania emerged as one of the most significant local powers in Eastern Europe. From the reign of Gediminas onward (1316–1341), Lithuania increased its military and economic capacity and became an

* Bu çalışma, TÜBİTAK 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında proje olarak hazırlanan "Altın Orda Devleti'nde Özbek Han Dönemi (1313-1341)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Erzurum/TÜRKİYE, E-Posta: mervesrcu@gmail.com, **ORCID:** 0000-0002-8586-5999.

Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (GTTAD)
Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

influential actor in regional politics. Due to its pagan identity, Lithuania remained outside the Christian political sphere of Europe and aimed to establish an independent political and commercial authority. This orientation placed Lithuania in direct opposition to the Golden Horde's regional policy. The Lithuanian sphere of expansion also encompassed the Rus' territories under Golden Horde control. In this context, Lithuania developed alliances with the Northern Rus principalities and sought to assert influence over the Principality of Galicia–Volhynia in Southern Rus lands. Gediminas' expansionist strategy enabled Lithuania to gain allies among prominent Rus principalities such as Tver and Smolensk. However, this development disrupted the balance that Özbek Khan sought to maintain in Rus' territory. During Özbek's reign, this balance was primarily established between the principalities of Moscow and Tver. Lithuania's strengthening of its ties with Tver through a marital alliance heightened Özbek Khan's suspicions toward Tver. The executions of the Tver princes Dmitry and Aleksandr by Özbek Khan illustrate the severe consequences of the Lithuanian–Tver alliance for Tver. This event weakened Tver's regional position and facilitated the rise of the Principality of Moscow, which enjoyed the support of the Khan. Lithuania's attempts to expand its influence in the Southern Rus territories also brought it into direct confrontation with the Golden Horde at various times. Nevertheless, under the rule of Gediminas, Lithuania was unable to obtain full freedom of action in the region until the death of Özbek Khan.

Keywords: Golden Horde, Lithuania, Özbek Khan, Gediminas, Galicia-Volhynia, Tver.

GİRİŞ

XIII. yüzyılın sonlarında Emir Nogay'ın ölümüyle birlikte Doğu Avrupa'daki Moğol etkisi zayıflamaya başlamış görünse de[1] XIV. yüzyılın başlarından itibaren özellikle Rus knezliklerinde artan siyasi hareketlilik Altın Orda Devleti'nin dış politikasında bu coğrafyaya daha fazla yöneltmesine yol açmıştır. Özbek Han döneminde bu yönelişi belirleyen en önemli unsurlardan biri ise Litvanya Büyük Knezliği'nin bölgesel yükselişidir. Pagan Litvanya'nın hem yayılmacı siyaseti hem de Rus knezlikleriyle kurduğu ittifak arayışları, Altın Orda'nın Rusya merkezli siyasi düzeni için doğrudan bir meydan okuma niteliği taşımıştır. Bu süreçte Altın Orda'nın Litvanya ile ilişkileri, esasen Rus knezlikleri üzerinden yürütülen çok katmanlı bir denge siyaseti çerçevesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla Özbek Han devri, Litvanya'nın güç kazanması ile Altın Orda'nın Rus topraklarındaki hâkimiyet mekanizmalarının kesiştiği, bölgesel rekabetin belirgin biçimde yoğunlaştığı kritik bir dönüm noktasını ifade etmektedir.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Litvanya, Rus toprakları aleyhine doğu ve güney yönünde bir genişleme sürecine girmiştir. Bu yayılmanın temel nedenlerinden biri ekonomik çıkarlardı. Zira XIII–XIV. yüzyıllarda Doğu Avrupa ticaret ağının en önemli merkezlerinden biri olan Güney Rusya toprakları, Litvanya'ya coğrafi olarak oldukça yakın bulunuyor ve bu durum bölgedeki Litvanya soylularının özel ilgisini cezbediyordu. Bu ilginin temelinde, pagan Litvanya'nın özellikle XIV. yüzyılda Katolik Batı Avrupa'nın ticari ve siyasi sisteminden büyük ölçüde dışlanmış olması yatmaktaydı. Bu durum, Litvanya'yı uluslararası ticaretin güney rotaları üzerinde denetim kurma arayışına yöneltmişti.[2] Bu doğrultuda Kara Rus olarak adlandırılan Yukarı Neman Nehri'nin suladığı topraklar Mindaugas döneminden itibaren Litvanya'ya ilhak edildi. XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Polotsk, Vitebsk ve Minsk knezlikleri de Litvanya'ya kesin olarak dahil edildi. Öte yandan Litvanya, doğuda ve güneydoğuda Altın Orda egemenliği altındaki Smolensk, Turov-Pinsk ve Çernigov-Severski bölgeleriyle sınır komşusu oldu. Bu bölgeler önceki iki yüzyıl boyunca Kiev Knezliğine tabiydi.[3] Bu nedenle, Litvanya ile Altın Orda arasındaki mücadelenin en önemli ayaklarından birini, Litvanya'nın Kiev yönünde genişleyerek Galiçya-Volın Knezliği'ni tehdit etmesi teşkil etmekteydi.

Litvanya Büyük Knezliği, Viten (1295-1316) ve onun ölümünden sonra kardeşi Gedimin (1316-1341) döneminde önemli bir gelişim kaydetti. Gedimin, iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra artık elde edeceği ganimetin değil fethedeceği yeni toprakların peşine düştü. Nitekim onun 1341'deki ölümüne kadar sürdürdüğü yayılmacı politika ve toprak edinimleri sayesinde Litvanya, Doğu Avrupa'da büyük bir güç haline geldi. Gedimin'in yayılmacı politikasının en büyük amacı, otoritesini olabildiğince çok Güney Batı Rusya'ya yaymak ve kendi topraklarını Karadeniz ile Baltık arasında uzanan ticaret yolunun ana güzergahı haline getirmekti.[4] Güneydeki hedeflerinden biri olan Kiev, Doğu Avrupa'nın önemli siyasi ve ticari merkezlerinden biriydi. Bu durum Moğol egemenliği döneminde de devam etti. Orta Avrupa'dan gelen yollar Kiev üzerinden Türkistan, Karadeniz kıyıları ve Venedik ile Ceneviz'in ticaret kolonilerinin bulunduğu Kırım'a ulaşıyordu. XIV. yüzyılın ortalarına kadar

[1] Emir Nogay'ın Doğu Avrupa siyaseti ve faaliyetleri hakkında bkz: N. İ. Veselovskiy, *Han iz Temnikov Zolotoy Ordy Hogay i ego Vremya,* Rossiyskaya Gosudarstvennaya Akademiçeskaya Tipografiya, Petrograd 1922; Merve Sürücü, "Altın Orda Devleti'nde Bir Dönüm Noktası: Emir Nogay", *Journal of Literature and Humanities*, 69, 2022.

[2] F. M. Şabuldo, *Zemli Yugo-Zapadnoy Rusi v Sostave Velikogo Knyajestva Litovskogo*, Naukova Dumka, Kiev 1987, s. 10.

[3] J. L. I. Fennell, *The Emergence of Moscow (1304-1359)*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1968, s. 122; Darius Baronas, "The Lithuanians and the Tatars – Confrontation from a Safe Distance and Vested Interests in the Common Ground", *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe-Political, Economica and Cultural Relations*, Ed. Alexander V. Maiorov-Roman Hautala, Routledge, New York, 2021, s. 314.

[4] Nikolay Mihailoviç Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Kniga I, T. I-IV. Diamant, Sankt-Peterburg 1997, s. 551-552; George Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 247.

doğudan gelen mallar Vladimir şehri üzerinden Tarikat'a, oradan da Batı Avrupa'ya, Flandre'ye kadar ulaşıyordu. Kırım'dan gelen mallar ise Kiev üzerinden Vladimir'e ulaşıyordu. Zaten Batı ile ilişkileri kötü olan Litvanya için, uluslararası ticaret yollarını barındıran Güney Rusya'nın kendi hâkimiyet alanına dâhil edilmesi büyük bir önem taşıyordu.[5] Gedimin, bu amaç doğrultusunda Riga şehriyle dostane münasebetler kurdu. Yine bu amaçla Dinyeper Nehri boyundaki Smolensk ile Galiçya-Volın Knezliği üzerinde otorite kurmaya çalıştı. Litvanya Kralının bu yayılmacı politikasına, askeri seferlerin yanı sıra gerçekleştirilen hanedan evlilikleri de hizmet etti. Nitekim Gedimin, oğullarından Olgred'i Vitebsk prensesiyle, Lubart'ı ise Vladimir prensesiyle evlendirdi.[6] Bu evlilik sayesinde Lubart'ın bölgedeki egemenliği yerel soylular tarafından da tanınmaya başladı.[7]

1. Litvanya'nın Altın Orda Aleyhine Genişleme Çabası

Güney Rus Knezlikleri, Batu Han döneminden itibaren Altın Orda hâkimiyetinde bulunuyordu. Ancak Saray'da, 1240'tan bu yana Altın Orda'nın denetiminde olan bu topraklarda Litvanya'nın hızlı ilerleyişinin Moğol egemenliğini zayıflatmasından ve dolayısıyla bölgeden elde edilen gelirlerin azalmasına yol açmasından endişe ediliyordu.[8] Nitekim sonraki gelişmeler, Saray'daki bu endişelerin temelsiz olmadığını ortaya koydu. Güney Rusya'da XIV. yüzyılın başından itibaren Moğol etkisinin önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Lev Daniiloviç'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yuri Levoviç, Altın Orda'nın bir vasalı olarak vergilerini ödemeye devam etti. Ancak onun ölümünden sonra iktidarı paylaşan oğulları Andrey ve Lev babalarının tam aksi bir politika takip ederek Altın Orda vasallığına karşı eyleme geçtiler. Güney Rus knezleri, bu doğrultuda dönemin önemli siyasi güçleri olan Litvanya, Polonya ve Töton Tarikatı ile ittifak kurdular. Moğollara karşı bir tahkimat ve yenilmez kalkan olarak görülen Galiçya-Volın Knezliği'nin bu dönemde Moğol egemenliğinden çıktığı anlaşılmaktadır.[9]

Litvanya'nın güneye doğru genişleme çabası ve 1316 kışında Galiça-Volın Knezliği'ne bağlı Berestey bölgesine bir sefer düzenlenmesi,[10] Galiçya-Volın knezleri Andrey ve Lev'i Töton Tarikatı ile özel bir anlaşma yapmaya itti.[11] Diğer yandan Moğol tehdidi bölgede hala güçlü bir şekilde hissediliyor olacak ki iki taraf arasındaki anlaşmada Moğol tehdidinin savuşturulması da yer aldı. Nitekim Andrey ve Lev kardeşlerin Töton Tarikatı liderine hitaben kaleme aldıkları ve söz konusu anlaşmanın da onaylandığı 9 Ağustos 1316 tarihli mektuplarında, kadim zamanlardan beri aralarında mevcut olan dostluk, barış ve ittifakın bundan sonra daha da güçlenerek devam edeceği ifade edildi. Knezlerin bu çerçevede Tatarlara ve diğer düşmanlara karşı müttefiklerinin topraklarını sadakatle savunacaklarına dair güvence verdikleri görülmektedir.[12]

Bir Litvanya tarihi anlatımına göre Galiçya-Volın Knezleri Andrey ve Lev, Gedimin'in Töton Tarikatı ile giriştiği mücadeleyi fırsat bilerek Litvanya topraklarına saldırdılar. Bu sefer sonucunda Brest ve Drogicin, Galiçya Knezlerinin eline geçti. Gedimin ise 1319'da Tarikat ile olan mücadelesini sonlandırdıktan sonra yönünü Güney Rus topraklarına çevirdi. Vladimir'e gelen Gedimin'in ordusuna karşı Rus ordusunda Moğollar da bulunuyordu. Moğolların yoğun ok atışları başlangıçta Litvanya ordusunu zor durumda bıraktıysa da bir süre sonra Moğol birlikleri geri çekilmeye başladı. Ruslar bu savaşta yenildi ve Kiev ile Volın, Gedimin'in egemenliği altına girdi. Ne var ki bu anlatım tarihi gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim Volın, ancak Gedimin'in iktidarının son yıllarında Litvanya hakimiyetine girdi. Kiev ise Özbek Han'ın ölümünden sonraki süreçte aynı kaderi paylaştı.[13] Litvanya kroniklerinde dikkat çeken bir diğer anlatım ise, Galiçya-Volın knezleri Andrey ve Lev'in Gedimin ile şiddetli bir mücadeleye girdikleri, bu mücadelede Moğolların da onların tarafında yer alarak destek verdiği, ancak çatışmaların sonunda her iki knezin de hayatını kaybettiği yönündedir.[14] Konuya ilişkin kaynakların sınırlı olması nedeniyle ayrıntılar tam olarak bilinmemekle birlikte, bu dönemde Güney Rusya'da Altın Orda'nın da dâhil olduğu önemli bir güç mücadelesinin yaşandığı ve Litvanya'nın bölgedeki etkisini giderek artırdığı anlaşılmaktadır. XIV. yüzyılın otuzlu yıllarında Kiev'de hem bir Moğol baskakının hem de Litvanya'nın genel valisinin yer alması buradaki hakimiyetin iki taraf arasında bölündüğünü göstermektedir. Ancak bu durum Özbek Han'ın ölümünden sonra tamamen Litvanya lehine dönecektir.[15]

---

[5] Romas Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą-Nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų,* Mintis, Vilnius 1975, s. 208.
[6] Karamzin, *age,* s. 551-552; Vernadsky, *age,* s. 247.
[7] Şabuldo, *age,* s. 10; P. Dm. Bryantsev, *İstoriya Litovskago Gosudarstva ot Drevnişih Vremen*, Tipografiya A. G. Sırkina, Vilna 1889, s. 116; Batūra, *age,* s. 216.
[8] Krzysztof Bojko, "Polska a imperium mongolskie oraz Złota Orda w latach 1241-1502", *Perspektywy Kultury*, S. 4/31, 2020, s. 193.
[9] Altay Tayfun Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 276.
[10] Bryantsev, Gedimin'in bu seferi fetih arzusuyla değil kendi sınırlarını Töton Tarikatı ile ittifak halinde olan ve Litvanya topraklarına karşı saldırıya geçen Galiçya-Volın knezlerinden korumak amacıyla gerçekleştirdiğini söylemektedir. Bkz: Bryantsev, *age,* s. 116.
[11] Şabuldo, *age,* s. 10.
[12] Ed. O. Goneiorovek, A. A. Kunik vd., *Boleslav-Yuriy II, Knyaz vsey maloy rusi, Sbornik Materialov i İssledovaniy*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, S. Peterburg 1907, s. 149.
[13] Goneiorovek, Kunik, vd., *age,* s. 164-165; Bryantsev, *age,* s. 116; Karamzin, *age*, s. 552-553.
[14] Goneiorovek, Kunik, vd., *age,* s. 164-168.
[15] V. T. Paşuto, *Obrazovaniye Litovskovo Gosudarstva*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva 1959, s. 396; Özcan, *age,* s. 277; Batūra, *age,* s. 208. Litvanya'ya 1324'te gelen Papalık elçilerinin Gedimin'le Katolik inancı hakkında görüşmeleri, ancak bu esnada Moğol elçilerinin de kendisiyle bir görüşme gerçekleştirmesi, bunun sonucunda Gedimin'in Katolik inancını kabul etmemesi ve dolayısıyla

Yukarıda da değinildiği gibi Galiçya-Volın Knezleri, Litvanya'ya karşı giriştikleri mücadelede öldürüldüler. 1320'lerin başında Polonya Kralı I. Vladislav Loketek tarafından Papa'ya yazılan mektupta Tatarlara karşı kalkan olan bu iki knezin öldüğü bildirilmektedir.[16] Andrey ve Lev'in ölümünden sonra Güney Rusya'daki iktidar için çekişmeler baş gösterdi. Polonya Kralı'nın aynı zamanda Polonya'daki hanedanla da akrabalığı olan Mazovya dükü I. Troyden'in oğlu Boleslav'ı tahta çıkarmak istemesi Litvanya ile aralarında gerginliğe sebep oldu. Ancak taraflar arasında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda varılan anlaşma neticesinde II. Boleslav Yuri, Galiçya-Volın knezi oldu. Gedimin, oğlu Lubart'ın Vladimir knezinin kızıyla evliliği sayesinde Volın üzerinde kazandıkları haklardan, Boleslav lehine feragat etmek durumunda kaldı. Gedimin'in kızı Aldona, Anna ismiyle vaftiz edilerek 16 Ekim 1325'te Polonya tahtının varisi Kazimir ile evlendirildi.[17] Diğer yandan yeni Galiçya-Volın Knezi Yuri Boleslav'ın elde ettiği iktidar için Özbek Han'dan yarlık aldığı ve Altın Orda'ya haraç ödemeye devam ettiği anlaşılmaktadır.[18]

Özbek Han, Litvanya'nın bölgedeki siyasi manevralarını ve kurduğu ittifakları yakından takip ediyordu. Yapılan anlaşmalar ve özellikle Güney Rusya'da giderek artan Litvanya etkisi, Han'ı harekete geçmeye sevk etti ve 1325 yılında Litvanya üzerine bir sefer düzenlendi.[19] Ne yazık ki seferin sonuçlarına ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Özbek Han tarafından görevlendirilen bazı Rus knezlerinin bu sefere katıldığı bilinmektedir.[20] Litvanya üzerine gönderilen bu orduda büyük bir Moğol kuvvetinin yer almamış olması muhtemeldir. Nitekim bu dönemde Özbek Han, Azerbaycan meselesi yüzünden İlhanlılarla bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadelesinin bir uzantısı olarak İlhanlı emiri Çoban, Derbent'i aşarak Altın Orda topraklarına saldırıda bulunmuştur.[21] Özbek Han'ın bu şartlar altında kendi topraklarını savunmak için birliklerini hazır tutmak isteyeceği muhakkaktır. Bu sebeple Litvanya üzerine gönderilen ordunun ekseriyetinin Ruslardan oluştuğu varsayılabilir. Bununla birlikte seferin Litvanya'yı tamamen durdurmak için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Çernigov, Smolensk, Kiev gibi Altın Orda hakimiyetindeki bölgelerde Litvanya etkisi giderek daha fazla artmakta ve bu Knezliklerin Litvanya güdümüne girmeye başladıkları görülmektedir.[22] Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Kiev'de Litvanya soylularının yanında Moğol baskakının da bulunması[23] Altın Orda etkisinin bölgede hala devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte Litvanya'nın bu ilerleyişi Altın Orda için tehlike teşkil ediyordu.

1.1. Litvanya – Tver İttifakı

Litvanya'nın ilerleyişi ve Altın Orda hâkimiyet alanına yönelik genişleme çabaları, Özbek Han'ın dikkatinden kaçmamıştır. Bu genişleme yalnızca Güney Rusya topraklarını değil, aynı zamanda Kuzey Rus knezliklerini de etkilemiş ve baskı altına almıştır. Bu baskı kimi zaman doğrudan askeri müdahalelerle, kimi zaman ise siyasi evlilikler ve ittifaklar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Böylece Litvanya, Altın Orda Devleti ile Moskova, Novgorod ve Tver arasındaki karmaşık siyasi dengelerin belirleyici aktörlerinden biri hâline gelmiştir.

Moğol egemenliği altındaki Rus knezlikleri, Altın Orda hanlarından Büyük Knezlik yarlığını alabilmek için sürekli bir rekabet içinde bulunuyorlardı. Tokta Han döneminden itibaren bu rekabetin iki tarafını Moskova ve Tver Knezlikleri oluşturmuştur.[24] Özbek Han dönemiyle birlikte bu rekabet şiddetli bir güç mücadelesine dönüştü. Han'ın iktidarının ilk yıllarında Büyük Knezlik yarlığını elinde bulunduran Tverli Mihail'e karşı Moskova Knezi Yuri aktif bir politika yürüttü ve Özbek Han'ı kendi lehine ikna ederek Vladimir Knezliğini elde etmeyi başardı. Ayrıca Han'ın kız kardeşi Köncek'le de evlenen Yuri, Özbek Han'ın güvenini ve teveccühünü kazanmış görünüyordu.[25] Yuri, Büyük Knezlik'i elde etmiş olmakla yetinmedi ve ordularını Tver'e yöneltti. Bu

---

Polonya, Macaristan, Töton Tarikatı gibi Katolik müttefikler grubuna dahil olmaması karşılığında Özbek Han tarafından kendisine Güney Rusya'da kısmi bir serbesti verilmiş olabileceği yönündeki yorum için bkz: Baronas, *agm,* s. 316.

[16] Goneiorovek, Kunik, vd., *age,* s. 151-152.

[17] Şabuldo, *age,* s. 33-35.

[18] Şabuldo, *age,* s. 35; Vernadsky, *age,* s. 248.

[19] Paşuto, *age,* s. 396; Batūra, *age,* s. 308.

[20] S. M. Kuczyński, *Ziemie Czernihowsko-Siewierskie pod rządami Litwy*, Warszawa 1965, 111; Batūra, *age,* s. 206.

[21] Hamdallah Kazvînî, *Tarih-i Guzide, Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941, s. 92; Hâfız-ı Ebrû, *Prodoljenie Sbornika Letopisey (Zeyl-i Camiü't-Tevarih), Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941, s. 142-143; Eherî, *İstoriya Şeyha-Uveysa, Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941, s. 100; Batūra, *age,* s. 206.

[22] Fennell, *age,* s. 122.

[23] S. C. Rowell, *Lithuania Ascending – A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295-1345*, Cambridge University Press, New York 1995, s. 112.

[24] Lev Vladimiroviç Çerepnin, *Obrazovanie Russkogo Tsentralizovannogo Gosudarstva v XIV-XV vekah-Oçerki sotsialno-ekonomiçeskoy i politiçeskoy istorii rusi*, İzd. Sotsialno-Ekonomiçeskoy Literaturıy, Moskva 1960, s. 464.

[25] *Letopisnıy Sbornik İmenuyemıy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopisyu (Prodlojeniye)*, T. X, Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu, Sanktpeterburg 1885, s. 180; P. V. Polejaev, *Moskovskoe Knyajestvo v I polovin XIV veka*, Yekaterinskiy Kanal, Sankt Peterburg 1878, s. 24; Sergey Mihayloviç Solovev, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen,* Kniga II, T.3, İzd. Sotsialno-Ekonomiçeskoy Literaturıy, Moskva 1960, s. 221; Nikolay İvanoviç Kostomarov, *Russkaya İstoriya v Jizneopisaniyah yiyo Glavneyşih Deyateley*, Kniga 1, Svarog, Moskva 1994, s. 145; Fennell, *age,* s. 81; Neşriyat, İstanbul 2006, 432;

çatışmalar esnasında Yuri'nin maiyetindeki birçok kişiyle birlikte eşi Köncek de Tverliler tarafından esir edildi.[26] Esaret sırasında Köncek'in ölmesi Yuri'ye en büyük rakibi olan Mihail'i tamamen bertaraf etme fırsatı verdi. Özbek Han'ın huzuruna çıkan Yuri, hakkında birtakım suçlamalarda bulunduğu Mihail' şikâyet etti. Bu suçlamalar Mihail'in Köncek'i öldürttüğü ve Han adına topladığı vergileri alarak Almanlara kaçacağı yönündeydi.[27] Bu suçlamalarla yargılanan Tverli Mihail, nihayet Özbek Han'ın emriyle 22 Kasım 1318'de öldürüldü.[28]

Tverli Dmitriy, babası Mihail Yaroslaviç'in Özbek Han tarafından idam edilmesinden Moskova Knezi Yuri Daniiloviç'i sorumlu tutuyordu. Babasının ölümünün ardından Tver knezi olan Dmitriy, Moğolların desteğine artık güvenemeyeceğini düşünmüş olmalı ki yeni bir siyasi dayanak olarak Litvanya'ya yöneldi. Nikon Kroniği'ne göre Dmitriy bu amaçla Litvanya Büyük Knezi Gedimin'in kızı Maria ile evlenmiştir.[29] Bu siyasi evlilik hem Moskova Knezliği hem de Altın Orda için iki taraf arasındaki açık bir ittifakı işaret ediyordu. Bu yüzden de Altın Orda'nın Tver Knezliği'ne bakış açısı şüpheler barındırıyordu. Çünkü Litvanya'nın Rusları kendi egemenliği altında toplama arzusu,[30] bu knezlikleri hakimiyeti altında bulunduran Altın Orda siyaseti ile taban tabana zıtlık oluşturuyordu. Nitekim Gedimin'in gayesi Litvanya Büyük Knezliği'ni bir Litvanya-Rus devleti haline getirmekti. Bu doğrultuda kendi *Lethewinorum et Ruthenorum rex* unvanına Rus kelimesini de eklemesi niyetinin açık bir göstergesiydi.[31] İşte bu ortamda Dmitriy, Gedimin'in bu iştahlı yayılmacılığına hizmet eden bir konuma yerleşiyordu.

Knez Dmitriy, sürekli mücadele halinde olduğu Yuri Daniinloviç'in vergi çaldığını ve Han'ın çıkarları hilafına hareket ettiğini görünce, bu durumu şikâyet etmek için Saray'a gitti. Dmitriy, Saray'dan dönerken, o sırada Han'ın huzuruna çıkmak üzere Saray'a gitmekte olan Yuri'nin yolunu keserek onu öldürdü. Durumu öğrenen Özbek Han, kendisinden habersiz hareket eden Dmitriy'nin idamına karar verdi. Knez, 1326 Eylül'ünde idam edildi.[32] Bu esnada Çernigovlu Mihail Vsevolodoviç'in soyundan gelen Novosilsk Knezi Aleksandr'ın da öldürülmesi, onun da Gedimin ile doğrudan veya dolaylı bir bağının olduğu fikrini akla getirmektedir. XIV. yüzyılın sonlarına doğru Litvanya'nın Novosilsk topraklarına gösterdiği ilgi bu düşünceyi güçlendirmektedir.[33] Şu hâlde Özbek Han, Dimitry'i Han'dan vergi kaçırmakla suçlanan Yuri'nin ölümüne karşılık olarak mı idam ettirmişti? Bu hadiseden iki yıl önce, 1324'te bir Moğol elçiliğinin Litvanya Büyük Knezi Gedimin'in huzuruna çıktığı bilinmektedir. Bu elçilik heyetinin varlığı, aynı zamanda Gedimin'i ziyaret etmek için gelen Papalık elçilerinin sitem dolu mektubundan öğrenilmektedir. Elçiler bu mektuplarında Gedimin ile özel olarak görüşmek istediklerini ancak yanındaki Tatar elçileri yüzünden görüşemediklerini belirtmişlerdir.[34] Bu Moğol elçilik heyetinin Gedimin'e hangi amaçla geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bu ziyaretin, Moğolların Güney Rusya sahasında giderek artan faaliyetleri dolayısıyla Litvanya'yı uyarmak ve bölgedeki gelişmeleri denetim altında tutmak amacıyla gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülebilir.[35] Diğer yandan, Litvanya'nın Tver Knezleriyle sürdürdüğü yakın ilişkilerin farkında olan Han'ın, bu nedenle Litvanya'yla temas kurarak bir tür ikazda bulunmuş olabileceği düşünülebilir. Nitekim Dmitriy'nin öldürülmesinde, dolaylı da olsa Litvanya'yla evlilik yoluyla kurulan ittifakın etkili olduğu söylenebilir. Şabuldo, bu ziyareti Papa XXII. John'un mektubuna dayanarak, karşılıklı anlaşma ve yükümlülükleri içeren bir diplomatik müzakere olarak değerlendirmiştir. Söz konusu mektupta, 1325 yılında Polonya-Macaristan birliklerine karşı başlatılan bir seferde Moğollar ve pagan Litvanyalılar, Galiçya-Volın Rus halkıyla birlikte anılmaktadır.[36] Dolayısıyla, Katolik dünyasıyla ilişkileri

---

Mustafa Kafalı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976, s. 76; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi – Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, 106-107.

[26] *Nikonovskaya Letopis,* s. 180-181; *Letopis po Voskresenskomu spisku*, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, T. VII, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu, Sanktpeterburg 1856, s. 204; *İmenuyemıy Tverskoy Letopisyu*, T. XV, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Komissiyu, Sanktpeterburg, 1863, s. 418; *Novgorodskaya Pervaya Letopis (Staşego i mladşego izvodov)*, (Red. A. N. Nasanov-M. N. Tihomirov), İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950, s. 349; M. D. Priselkov, *Troitskaya Letopis-Rekonstruktsiya Teksta*, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950, s. 362; *Sofiyskiy Vremennik ili Ruskaya Letopis c 862 po 1534 god*, Ç.1, Moskva 1820, s. 321-322.

[27] *Nikonovskaya Letopis*, s. 182; *Tverskaya Letopis*, s. 410.

[28] *Voskresenskaya Letopis*, s. 192-196; *Nikonovskaya Letopis*, s. 182-185; *Tverskaya Letopis*, s. 411-412; A. N. Nasonov, *Mongolıy i Rus (İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi)*, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva Leningrad 1940, s. 86-87.

[29] *Nikonovskaya Letopis,* s. 184; Paşuto, *age*, s. 394; Özcan, *age*, s. 332.

[30] Bryantsev, *age,* s. 123.

[31] J. Pelenski, "The Contest between Lithuania-Rus and the Golden Horde in the fourteenth century for Supremacy oven Eastern Europe", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, No: 2, 1982, s. 307.

[32] *Voskresenskaya Letopis*, s. 200; *Nikonovskaya Letopis*, s. 190; *Tverskaya Letopis*, s. 415; *Simeonovskaya Letopis*, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, İzd. İmperatorskoy Arheografiçeskoy Komissii, T. 18, Sanktpeterburg 1913, s. 90; *Novgorodskaya Pervaya Letopis*, s. 340; *Troitskaya Letopis*, s. 358; *Sofiyskiy Vremennik,* s. 316.

[33] Kuczyński, *age,* s. 111.

[34] K. E. Napiersky, *Russko-Livonskie Aktıy-Russisch-Livländische Urkunden*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, Sanktpeterburg 1868, s. 47; Baronas, "The Lithuanians and the Tatars", s. 315-316.

[35] Rowell, *age,* s. 112.

[36] Şabuldo, dönemin kaynaklarındaki bölük pörçük bilgilerden derlenen ipuçlarına dayanarak Moğolların ve Litvanyalıların Galiçya-Volın Knezliği'yle beraber Macar-Polonya birliklerine karşı mücadeleye katıldıklarını ispatlamaya çalışmıştır. Ayrıntı için bkz: Şabuldo, *age,* s. 32-33.

gergin olan Litvanya'nın, Altın Orda ile çatışmak yerine onunla uzlaşmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan güneyde İlhanlılarla mücadele halinde olan Özbek Han'ın da bu dönemde böyle bir müzakereye sıcak baktığı muhakkaktır.[37]

Şabuldo'nun yorumladığı şekilde olsa bile ne söz konusu müzakere ne de Dmitriy'nin ölümü, Litvanya'nın Tver üzerindeki etkisini ve Rusya'nın iç işlerine müdahil olma eğilimini sona erdirmeye yetti. Özbek Han, Dmitriy'nin ölümünden sonra Büyük Knezlik yarlığını kardeşi Aleksandr'a verdi. Ancak son olaylar ile Mihail ve Dmitriy'nin art arda öldürülmesi Tver halkı üzerinde büyük bir gerginliğe yol açtı. Nihayet bu gerginlik, Özbek Han'ın yeğeni Çolhan'ın bölgeye gelişiyle birlikte büyük bir kargaşaya dönüştü. Halk arasında Çolhan'ın Tver'de egemenlik kuracağı ve kendilerine zorla İslam'ı kabul ettireceği yönünde söylentiler yayılmaya başladı. Bu kargaşa ortamında, Çolhan ve maiyeti öfkeli Tverliler tarafından düzenlenen ani bir baskında öldürüldü.[38] Büyük Knez Aleksandr bu olaylar sonucunda kaçarak önce Pskov'a sığındı. Gedimin, damadı ve Pskov Knezi olan David'in ölümünden sonra burayı tamamen kendi hakimiyeti altına almayı umuyordu. Ancak Moskova Knezliği tarafından da desteklenen Novgorod'un nüfuzu, Pskov'u buradan tamamen koparmayı şimdilik mümkün kılmıyordu. Bu noktada Pskov'a sığınan Aleksandr Mihailoviç devreye giriyordu. Aleksandr buraya gelince Gedimin'in de rızasıyla Pskovlular tarafından Knez olarak kabul edildi.[39] Diğer yandan Özbek Han'ın Büyük Knezlik yarlığını verdiği İvan'dan talep ettiği şeylerin başında Aleksandr'ın Pskov'dan çıkarılarak huzuruna getirilmesi yer alıyordu. Ne var ki İvan'ın tüm girişimlerine rağmen Aleksandr teslim olmayı reddederek Litvanya'ya sığındı. Daha sonra tekrar Pskov'a döndü ve uzun bir süre burada yaşadı.[40]

Pskov'da on yıl boyunca yaşayan Aleksandr, Özbek Han'a kendini affettirerek yeniden kendi topraklarına dönebilmenin yollarını aramaya başladı. Knezin çabasının sebebi yalnızca on yıllık sürgün hayatından kurtulma isteği değildi. Aynı zamanda çocuklarının ata topraklarındaki mirası korumasını ve hanedanın bu topraklardaki hâkimiyetini sürdürebilmesini arzuluyordu. Aleksandr bu doğrultuda oğlu Fedor'u 1336'da Saray'a göndererek muhtemelen Özbek Han nezdinde bağışlanma ve huzura kabul için izin istedi. Bu girişimi müspet bir karşılık buldu.[41] Özbek Han tarafından affedilen Aleksandr, yeniden Tver Knezi yarlığını almayı başardı.[42] Özbek Han, bu bağışlama ve taltif yoluyla, Litvanya'nın nüfuzu altına girmiş olan Aleksandr'ı yeniden kendi otoritesi altına almayı hedefliyordu.[43] Ancak Aleksandr'ın hala Litvanya ile ittifak halinde olduğu söylentilerinin Han'ın kulağına gitmesi knezin sonunu hazırladı. Bu söylentiyi Han'ın kulağına ulaştıran isim ise Aleksandr'ın en büyük rakibi olan Moskova Knezi İvan Daniiloviç'ti.[44] Gerçekten de Tver Knezliği'nin, arkasına Han'ın desteğini almış olan Moskova Knezliği'nin daha fazla güçlenmesini engellemek için Litvanya ve Katolik Avrupa ile ittifak arayışı içinde olması[45] bölgedeki varlığını koruma açısından doğru bir hamle olarak görülebilirdi. Ne var ki bu hamlesi hem kendisi hem de Tver Knezliği açısından kötü ancak öngörülebilir sonuçlar doğurdu. Zaten Litvanya'nın ilerleyişinden ve Rus topraklarına müdahalesinden rahatsız olan Özbek Han, bu devletin Tver ile kurduğu siyasi ilişkiler sayesinde bölgede güçlenmesinden endişe duyuyordu.[46] Bu sebeple aldığı duyumları göz ardı etmeyen Han, yumuşak sözlerle Saray'a gelmesini sağladığı Aleksandr ve oğlu Fedor'u Ekim 1339'da öldürttü.[47] Aleksandr'ın Litvanya ile tabi-metbu ilişkisi içinde olduğu haberi Özbek Han'ın öfkesini aynı zamanda Litvanya'ya yöneltmesine sebep oldu. *Nikon Kroniği'*ne göre 1338 yılında Moğollar Litvanya'ya saldırdı.[48] Ne yazık ki kronikte bu seferin sebepleri ve sonuçları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Han'ın hem Kuzey Rus hem de Güney Rus topraklarındaki saldırgan ve yayılmacı politikasına karşı Litvanya'ya bir uyarı niteliğinde bu seferin emrini vermiş olduğunu tahmin etmek güç değildir.

1.2. Litvanya – Smolensk İttifakı

[37] Şabuldo, *age,* s. 31-32.
[38] Merve Sürücü, *Altın Orda Devleti'nde Özbek Han Dönemi (1313-1341)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, Erzurum 2025, s. 121-126.
[39] Bryantsev, *age,* s. 124.
[40] Sürücü, *agt*, 180.
[41] *Nikonovskaya Letopis*, s. 207; *Tverskaya Letopis*, s. 418; Karamzin, *age*, s. 561; Solovev, *age,* s. 233.
[42] *Nikonovskaya Letopis*, s. 208; *Voskresenskaya Letopis*, s. 204; *Tverskaya Letopis*, s. 418; *Novgorodskaya Pervaya Letopis*, s. 349; *Troitskaya Letopis*, s. 362; *Sofiyskiy Vremennik,* s. 321-322.
[43] Batūra, *age,* s. 213. Ekkehard'a göre Özbek Han'ın Aleksandr'ı affetmesinin sebebi Altın Orda Devleti'nin Litvanya ile ilişkilerine katkıda bulunması beklentisiydi. Ancak ya Aleksandr'ın beklentiyi karşılamaması ya da kaynaklara yansımayan başka sebeplerden ötürü Moğolların Litvanya'ya karşı tutumu değişti ve bu durum Aleksandr'ın da kaderini olumsuz yönde etkiledi. Bkz: Klug Ekkehard, *Knyajestvo Tverskoe (1247-1485 gg.)*, Red. P. D. Malıgina, P. G. Gaydukov, Tver 1994, s. 128.
[44] Karamzin, *age,* s. 563; Solovev, *age,* s. 233.
[45] Ekkehard, *age,* s. 124.
[46] Batūra, *age,* s. 213; A. E. Presnyakov, *Obrazovanie Velikorusskago Gosudarstva – Oçerki po İstorii XIII-XV stolitiy*, Tipografiya Ya. Başmakov i Ko, Petrograd 1918, s. 157.
[47] *Voskresenskaya Letopis*, s. 205; *Nikonovskaya Letopis*, s. 208-211; *Tverskaya Letopis*, s. 418-120; *Simeonovskaya Letopis*, s. 92; *Novgorodskaya Pervaya Letopis*, s. 349-350; *Troitskaya Letopis*, s. 362-364; *Sofiyskiy Vremennik,* s. 322-323.
[48] *Nikonovskaya Letopis*, s. 208.

Litvanya'nın Kuzey Rus Knezlikleriyle münasebetleri Tver'le sınırlı değildi. Gedimin ile iyi ilişkileri olan bir diğer knezlik Smolensk Knezliği idi. Smolensk Knezi Aleksandr Gleboviç'in ölümünden sonra 1313'te yönetimi oğlu İvan Aleksandroviç devraldı. İvan Aleksandroviç'in ilk zamanlardan itibaren Litvanya ile ilişkileri oldukça dostane bir şekilde devam etti.[49] Bunun temel sebeplerinden biri, Moskova Knezliği'nin yükselişi ve bölgedeki yerel güçler üzerinde oluşturduğu baskı nedeniyle rahatsız olan diğer knezlikler gibi, Smolensk'in de Litvanya'nın koruyuculuğunu kabul etmesiydi.[50] Diğer bir sebep ise Smolensk'in ticaret yollarının çoğunun Litvanya'nın eline geçmiş olmasıydı. Dolayısıyla bu durum, Smolenk'i Litvanya'nın zorunlu olarak müttefiki haline getiriyordu.[51] Bu ilişkiler 1329'dan itibaren tâbi-metbû ilişkisine dönüştü.[52] Nitekim Novgorod'a gönderilen Litvanya elçileri arasında Dorogobuj ve Vyazma'yı yöneten Smolensk Knezi Fedor Svyatoslaviç'in de bulunması bu ilişkiyi yansıtan iyi bir örnektir.[53] İşte bu sebeplerle Özbek Han, Bryansk Knezi Dmitriy'i Smolensk üzerine gönderdi. *Nikon Kroniği*'nin verdiği bilgiye göre Knez İvan Aleksandroviç'e saldırmak üzere Tatarlardan dönen Knez Dmitriy, buradaki şiddetli savaşlardan sonra bir barış yaptı.[54]

Smolensk Knezliği'nin Litvanya ile olan bağları bu saldırıdan sonra da devam etti. 1339 kışında Knez İvan Aleksandroviç, Gedimin, Tarikat ve Livonyalılarla bir ticaret anlaşması imzaladı.[55] Bunun üzerine Özbek Han aynı yılın sonunda[56] Smolensk üzerine bir sefer emri daha verdi. Bu sefere komuta etmesi için Tovlubeğ ve Mengukaş görevlendirildi. Orduya ayrıca Moskova Knezi İvan Daniiloviç, Ryzan Knezi İvan İvanoviç, Suzdal Knezi Konstantin Vasilyeviç, Rostov Knezi Konstantin Borisoviç, Yuriev Knezi İvan Yaroslaviç, diğer knezler İvan ve Fedor ile baskaklar katıldı. Birleşik Moğol-Rus ordusu Smolensk'i bir süre kuşatmasına rağmen almayı başaramadı ve böylece geri döndü.[57] Litvanya'nın hem Töton Tarikatı ile hem de Moğollarla mücadele etmek durumunda olduğu böyle bir dönemde Smolensk'in Moğollara karşı direnmiş olması Litvanya'nın dış politikasının hedefine ulaştığının güzel bir örneğidir. Bunun yanı sıra Altın Orda'nın bölgedeki üstünlüğünün zayıflamaya başladığının da bir göstergesidir.[58]

Özbek Han döneminde Litvanya'ya yönelik son girişim bu sefer oldu. 1341 yılında hem Özbek Han'ın hem de Gedimin'in ölümü iki taraf arasındaki mücadele ve çekişmenin en azından bu safhasını sona erdirdi. Bununla birlikte Özbek Han'ın ölümünden sonra başlayan gerileme dönemi Canıbek Han dönemindeki nispi iyileşmenin de sona ermesiyle birlikte yerini çöküşe bıraktı. Bu sebeple Altın Orda Devleti'nin iç mücadelelerle karakterize edilen sonraki dönemlerinde Doğu Avrupa'daki varlığı ve gücünün zayıflaması, Rus Knezliklerinin olduğu kadar Avrupa'nın parlayan simalarından biri olan Litvanya'nın da yükselişinin önünü açmış oldu.[59] Bu dönemde Moğol-Litvanya münasebetlerini tanımlayan, *"o zamanın Litvanya'sı, Moğol kaplanının ayak izlerini takip eden bir çakal gibi görünüyordu. Zamanla bu çakal, kaslarını açık alanda, zayıflamış kaplanla karşılaşacak kadar esnetmiş olacaktı. Ancak bu, on dördüncü yüzyılın ikinci yarısına kadar Litvanya büyük dükleri için pek olası bir seçenek değildi"*[60] minvalindeki yorum, gerçekten de doğru bir tablo çiziyordu.

SONUÇ

Litvanya'nın XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Doğu Avrupa'da artan siyasi ve askeri varlığı, Özbek Han'ın Rus knezlikleri üzerinde tesis etmeye çalıştığı denge politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Diğer Altın Orda hanları gibi Özbek Han da Rus knezleri arasında güç birikimini engellemeye dayanan, Büyük Knezliğin koşullara göre farklı knezliklere tevdi edildiği esnek bir yapı uygulamaktaydı. Ancak Litvanya'nın özellikle yüzyılın yirmili yıllarından itibaren Rus knezlikleriyle geliştirdiği ittifaklar ve Rus topraklarına yönelen istikrarlı baskısı, bu dengeyi giderek daha kırılgan hâle getirmiştir. Tver Knezleriyle kurulan yakın ilişkiler ve Litvanya knezlerinin zaman zaman Novgorod'a dahi davet edilmesi, bölgedeki güç dağılımının Litvanya lehine kayabileceğine işaret etmekteydi.

---

[49] Fennell, *age,* s. 171.
[50] Özcan, *age,* s. 357.
[51] Fennell, *age,* 171.
[52] Özcan, *age,* s. 357.
[53] Batūra, *age,* s. 210.
[54] *Nikonovskaya Letopis*, s. 206.
[55] Rowell, *age,* s. 113.
[56] Bu sefer tarihçilerin bir kısmı tarafından 1339, diğer kısmı tarafından ise 1340'a tarihlendirilmiştir. Rus kroniklerinde de farklılıklar görmek mümkündür. Söz gelimi Voskresenskaya Kronik'te bu sefer 1340 yılındaki olaylar arasında verilirken Tverskaya, Kazanskiy ve Troitskaya kroniklerinde 1339'a tarihlendirilir. Diğer yandan daha eski kayıtlarda bu olay 1339 kışına tarihlendirilir. Bu yüzden 1339 tarihini baz aldık. Ayrıntılı bilgi için bkz: *Voskresenskaya Letopis*, s. 206; *Tverskaya Letopis*, s. 421; *Simeonovskaya Letopis*, s. 93; *Troitskaya Letopis*, s. 363; Batūra, *age,* s. 214.
[57] *Voskresenskaya Letopis*, s. 206; *Nikonovskaya Letopis*, s. 211; *Troitskaya Letopis*, s. 421; *Troitskaya Letopis*, s. 363; Kostomarov, *age*, s. 158.
[58] Batūra, *age,* s. 218.
[59] István Vásáry, "Mongol-Hungarian Encounters in the Fourteenth Century", *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe-Political, Economica and Cultural Relations*, Ed. Alexander V. Maiorov-Roman Hautala, Routledge, New York, 2021, s. 163.
[60] Baronas, *agm*, s. 316.

Bu bağlamda Özbek Han'ın Moskova Knezliğini destekleyerek Büyük Knezlik unvanını onlara vermesi, yalnızca sadakat temelinde bir tercih değil, aynı zamanda Litvanya'nın Rus knezlikleri üzerinde kurabileceği olası bir nüfuz alanını sınırlama çabası olarak görülmelidir. Ancak bu politika, uzun vadede Moskova'nın bölgedeki gücünü beklenenden daha hızlı artırmış ve böylece Litvanya ile diğer Rus knezlikleri arasındaki ittifaklar, Moskova'nın yükselişine dolaylı biçimde zemin hazırlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Litvanya yayılmacılığının, Özbek Han'ın denge politikasını bozan unsurlardan biri olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, Rus knezliklerinin bir araya gelişini sadece Altın Orda'nın hatalı politikalarına bağlamak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Rusların birleşme süreci, Litvanya'nın bölgesel rekabete aktif biçimde dâhil olmasıyla birlikte iki yönlü bir dinamik kazanmıştır. Rus toplumunun hem Altın Orda egemenliğinden hem de Litvanya'nın ilerleyişinden uzaklaşma arzusu, Moskova'nın alternatif bir siyasi merkez olarak yükselmesini kolaylaştırmıştır. Özbek Han ile Gedimin'in birbirine yakın tarihlerde ölmesi ise her iki gücün de bölgede bıraktığı baskının zayıflamasına yol açarak bu süreci hızlandırmıştır.

Sonuç olarak, Rus knezliklerinin birleşme sürecinde yalnızca Altın Orda siyaseti değil, Litvanya'nın bölgesel rolü de belirleyici olmuştur. Litvanya'nın askeri ve diplomatik hamleleri, Moskova'nın yükselişini tetikleyen önemli dış faktörlerden biri olarak değerlendirilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

After the cessation of the Mongol incursions into Eastern Europe during the first half of the thirteenth century, local powers in the region continued to feel the lingering fear and devastation left by these campaigns for decades. The end of these raids and the territorial division carried out by Chinggis Khan led to the emergence of the Golden Horde in the Qipchaq Steppe, thereby ensuring the continuation of Mongol presence in Eastern Europe. The khans of the Golden Horde, in particular, maintained political dominance over the Rus' principalities under their authority. During the final quarter of the thirteenth century, the powerful Mongol commander Nogai operated semi-independently, exerting considerable influence across the western steppe, Eastern Europe, and the Balkans, and even bringing parts of these territories under his control. The pressure and threat he created through his forces diminished somewhat after his death, though—as scholars have pointed out—Mongol influence did not disappear entirely. Examining the events of Özbek Khan's reign following the death of Tokhta Khan reveals that the Golden Horde remained a significant actor in the regional political landscape.

The purpose of this study is to analyze and present the political strategies of the Golden Horde during the reign of Özbek Khan (1313–1341), a period marked by major political, economic, and social transformations as well as notable stability. During this era, the Golden Horde engaged in multifaceted interactions not only with Islamic and Mongol states to the east but also with Eastern European and Balkan polities. Özbek Khan sought to preserve the Horde's delicate balance-of-power policy among the Rus' principalities, while simultaneously maintaining contacts with other regional actors. Among these were the Principality of Galicia-Volhynia—which, although initially under Golden Horde control since the time of Batu Khan, increasingly exhibited tendencies toward independence—and Lithuania, which emerged as a rising power in the fourteenth century and targeted Rus' lands under Horde authority as part of its expansionist ambitions. Lithuania, through alliances with northern Rus' principalities and efforts to dominate the southern Rus' lands, increasingly entered into the Golden Horde's sphere of concern. This expansionist policy sometimes led to inevitable military encounters with Mongol forces, though evidence also suggests the existence of occasional diplomatic exchanges.

This study concludes that Lithuania's expansion into Rus' territories undermined the balance-of-power strategy the Golden Horde had pursued for nearly a century. In particular, Lithuania's alliances with various Rus' principalities compelled Özbek Khan to recalibrate this balance in favor of Moscow at the expense of Tver, ultimately strengthening Moscow's position. This in turn enabled Moscow to consolidate its power and eventually assert greater independence. Furthermore, Lithuania's continued adherence to pagan beliefs led to its exclusion from the European political community, making dominance over Baltic trade routes all the more crucial. Consequently, the southern Rus' lands became an open target, bringing Lithuania into further confrontation with the Golden Horde. The struggle between the Horde and Lithuania over southern Rus' not only involved these two powers but also drew in other Eastern European states such as Poland and Hungary. Weak governance in the southern Rus' principalities whetted the ambitions of these polities, forcing the Golden Horde at times to contend with Lithuania while at other times cooperating with it. Nevertheless, relations between the two powers were largely mediated indirectly through the Rus' principalities. Ultimately, the first half of the fourteenth century witnessed Lithuania's growing strength and expansionist policies, which posed significant challenges to the Golden Horde.

The sources employed in this study have been selected to provide a comprehensive understanding of both the political developments of the period and the nature of Golden Horde–Lithuania relations. Rus' chronicles, which offer detailed information about Lithuania's interactions with the Rus' principalities, serve as a primary point of reference. In addition, Islamic historical and geographical sources shed light on the internal political structures of the Golden Horde and Özbek Khan's policies. The study also makes extensive use of modern scholarship on medieval Eastern Europe and Lithuania, allowing for a critical evaluation of primary data in light of contemporary research. By integrating primary written materials with modern historiographical insights, this study aims to present a nuanced and comprehensive picture of the relations between the Golden Horde and Lithuania during the reign of Özbek Khan.

Methodology

The study adopts a comparative, cross-source methodology to examine the relations between the Golden Horde and Lithuania during the reign of Özbek Khan. Rus' chronicles and narratives of Eastern European history constitute the principal body of primary material, while their varying perspectives, content, and terminology are critically compared to identify biases and inconsistencies. Alongside these sources, modern scholarship on the Golden Horde and Lithuania has been employed to contextualize historical data and situate it within current historiographical debates. This methodological framework seeks to overcome the limitations of individual sources and to reconstruct a balanced and objective account of the political and military relations that developed during Özbek Khan's reign.

Results

The findings of this research demonstrate that relations between the Golden Horde and the Grand Duchy of Lithuania during Özbek Khan's reign were primarily shaped through the contested Rus' territories. Lithuania's expansionist policy, particularly under Gediminas, transformed it into a major power on the Horde's northwestern frontier. Its dynastic alliance with Tver through marriage directly disrupted the balance of power that the Golden Horde sought to maintain between Moscow and Tver. Moreover, Lithuania's advances into Galicia-Volhynia brought it into recurring conflict with the Horde. These results highlight that Lithuania evolved from a regional power into a significant actor that directly challenged the Golden Horde's political order in Eastern Europe.

Conclusion

The study concludes that the relations between the Golden Horde and Lithuania during Özbek Khan's reign had far-reaching consequences for Eastern European political developments. Lithuania's alliances with Rus' principalities weakened Özbek Khan's balance-of-power strategy, enabling Moscow—backed by the Horde—to strengthen its position and emerge as a unifying center of Rus' lands. This outcome contributed to Moscow's eventual rise as the leading power in the region. Consequently, the rivalry with Lithuania not only influenced bilateral relations but also shaped the broader political trajectory of Eastern Europe. Thus, the Altın Orda–Lithuania confrontation during Özbek Khan's reign must be regarded as a pivotal factor in the transformation of the region's political landscape.

KAYNAKÇA

BARONAS, Darius, "The Lithuanians and the Tatars – Confrontation from a Safe Distance and Vested Interests in the Common Ground", *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe-Political, Economica and Cultural Relations*, Ed. Alexander V. Maiorov-Roman Hautala, Routledge, New York, 2021.

BATŪRA, Romas, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą-Nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų,* Mintis, Vilnius 1975.

BOJKO, Krzysztof, "Polska a imperium mongolskie oraz Złota Orda w latach 1241-1502", *Perspektywy Kultury*, 4 (31), 2020, ss. 169-205.

ÇEREPNİN, Lev Vladimiroviç, *Obrazovanie Russkogo Tsentralizovannogo Gosudarstva v XIV-XV vekah-Oçerki sotsialno-ekonomiçeskoy i politiçeskoy istorii rusi*, İzd. Sotsialno-Ekonomiçeskoy Literaturıy, Moskva 1960.

Ed. GONEİOROVEK, O., KUNİK, A. A., vd., *Boleslav-Yuriy II, Knyaz vsey maloy rusi, Sbornik Materialov i İssledovaniy*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, S. Peterburg 1907.

BRYANTSEV, P. Dm., *İstoriya Litovskago Gosudarstva ot Drevnişih Vremen*, Tipografiya A. G. Sırkina, Vilna 1889.

EKKEHARD, Klug, *Knyajestvo Tverskoe (1247-1485 gg.)*, Red. P. D. Malıgina, P. G. Gaydukov, Tver 1994.

FENNELL, J. L. I., *The Emergence of Moscow (1304-1359)*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1968.

Hâfız-ı Ebrû, *Prodoljenie Sbornika Letopisey (Zeyl-i Camiü't-Tevarih), Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941.

Hamdallah Kazvînî, *Tarih-i Guzide, Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941.

İmenuyemıy Tverskoy Letopisyu, T. XV, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Komissiyu, Sanktpeterburg 1863.

Eherî, *İstoriya Şeyha-Uveysa, Sbornik Materialov Otnosyaşihsiya k İstorii Zolotoy Ordıy*, Sob. V. G. Tiezengauzen, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1941.

KAFALI, Mustafa, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.

KARAMZİN, Nikolay Mihailoviç, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Kn. 1, T. I-IV. Diamant, Sankt-Peterburg 1997.

KOSTOMAROV, Nikolay İvanoviç, *Russkaya İstoriya v Jizneopisaniyah yiyo Glavneyşih Deyateley*, Kniga 1, Svarog, Moskva 1994.

KUCZYŃSKİ, S. M., *Ziemie Czernihowsko-Siewierskie pod rządami Litwy*, Warszawa 1965.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi – Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Letopis po Voskresenskomu spisku, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, T. VII, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu, Sanktpeterburg 1856.

Letopisnıy Sbornik İmenuyemıy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopisyu (Prodlojeniye), Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey, T. X, İzd. Po Vısoçayşemu Povelniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu, Sanktpeterburg 1885.

NAPİERSKY, K. E., *Russko-Livonskie Aktıy-Russisch-Livländische Urkunden*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, Sanktpeterburg 1868.

NASONOV, A. N., *Mongolıy i Rus (İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi)*, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva Leningrad 1940.

Novgorodskaya Pervaya Letopis (Staşego i mladşego izvodov), Red. A. N. Nasanov-M. N. Tihomirov, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950.

ÖZCAN, Altay Tayfun, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

PAŞUTO, V. T., *Obrazovaniye Litovskovo Gosudarstva*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva 1959.

PELENSKİ, J., "The Contest between Lithuania-Rus and the Golden Horde in the fourteenth century for Supremacy oven Eastern Europe", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, No: 2, 1982, ss. 303-320.

POLEJAEV, P. V., *Moskovskoe Knyajestvo v I polovin XIV veka*, Yekaterinskiy Kanal, Sankt Peterburg 1878.

PRESNYAKOV, A. E., *Obrazovanie Velikorusskago Gosudarstva – Oçerki po İstorii XIII-XV stolitiy*, Tipografiya Ya. Başmakov i Ko, Petrograd 1918.

PRİSELKOV, M. D., *Troitskaya Letopis-Rekonstruktsiya Teksta*, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950.

ROWELL, S. C., *Lithuania Ascending – A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295-1345*, Cambridge University Press, New York 1995.

Simeonovskaya Letopis, Polnoye Sobraniye Ruskih Letopisey, T. XVIII, İzd. İmperatorskoy Arheografiçeskoy Komissii, Sanktpeterburg 1913.

Sofiyskiy Vremennik ili Ruskaya Letopis c 862 po 1534 god, Ç.1, Moskva 1820.

SOLOVEV, Sergey Mihayloviç, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, Kniga II, T.3, İzd. Sotsialno-Ekonomiçeskoy Literaturıy, Moskva 1960.

SÜRÜCÜ, Merve, "Altın Orda Devleti'nde Bir Dönüm Noktası: Emir Nogay", *Journal of Literature and Humanities*, 69, 2022.

SÜRÜCÜ, Merve, *Altın Orda Devleti'nde Özbek Han Dönemi (1313-1341)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, Erzurum 2025.

ŞABULDO, M. *Zemli Yugo-Zapadnoy Rusi v Sostave Velikogo Knyajestva Litovskogo*, Naukova Dumka, Kiev 1987.

VÁSÁRY, István, "Mongol-Hungarian Encounters in the Fourteenth Century", *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe-Political, Economica and Cultural Relations*, Ed. Alexander V. Maiorov-Roman Hautala, Routledge, New York, 2021, (ss. 161-174).

VERNADSKY, George, *Moğollar ve Ruslar*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

VESELOVSKİY, N. İ., *Han iz Temnikov Zolotoy Ordıy Hogay i ego Vremya*, Rossiyskaya Gosudarstvennaya Akademiçeskaya Tipografiya, Petrograd 1922.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	*Etik Kurul Kararından muaftır.*
Katılımcı Rızası:	*Katılımcı yoktur.*
Mali Destek:	*Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.*
Çıkar Çatışması:	*Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.*
Telif Hakları:	*Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.*
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	*It is exempt from the Ethics Committee Approval*
Informed Consent:	*No participants.*
Financial Support:	*The study received no financial support from any institution or project.*
Conflict of Interest:	*No conflict of interest.*
Copyrights:	*The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.*